

Demokratisk dannelse i Folkeskolen

Navn: Emma Nørskov
Studienummer: 3015044
Underviser: Nadine
Antal anslag med mellemrum: 24.497

Indholdsfortegnelse

Indledning	3
Undersøgelsesspørgsmål	3
Afgræsning	3
Analyse	4
Hvad er demokrati?	4
Hvorfor anser vi demokrati som den ideelle styreform?	4
Hvad er Hal Koch og Alf Ross syn på demokratibegrebet?	5
Diskussion og refleksion	6
Demokrati i praksis: Hvordan griber man det an?	7
Konklusion	9
Bibliografi	11
Bilag	12
Bilag 1: Tilrettelæggelse	12
Afsnit 1: Norm, form og praksis	12
Afsnit 2: Dannelse i demokrati	12
Bilag 2: Formål og planlægningsproces	13
Bilag 3: Undervisningsforløb i ideologier	16
Bilag 4: Interviewguide	18

Indledning

Verdens første demokrati opstod i antikkens Grækenland, nærmere bestemt i bystaten Athen omkring år 500 f.v.t. (Andersen, 2016). Dog så demokratiet først dagens lys i Danmark med enevældens fald og grundlovens indstiftelse i 1849 (Kjær, 1999). Demokratiet i Danmark er et ideal, der realiseres i takt med størrelsen af deltagelsen. I skolen skal elever derfor uddannes til gode medborgere, hvorfor de skal lære om ligestilling, ytringsfrihed og folkestyre. I § 1, stk. 3 i folkeskoleloven står der: ”Skolens virke skal være præget af åndsfrihed, ligeværd og demokrati” (UVM, 2018). Forberedelse til demokrati er en central del af skolens virke og det er derfor enhver lærers opgave at overveje, hvordan og i hvor høj grad dette skal inddrages i undervisningen.

Undersøgelsesspørgsmål

Med udgangspunkt i ovenstående ønsker jeg at undersøge følgende: *Hvilken rolle spiller demokratiet i folkeskolen og på hvilken måde kan elever forberedes til at agere i et demokratisk samfund?*

For bedre at kunne belyse ovenstående problemformulering er følgende problemstillinger opstillet:

- Ad.1: Hvad er demokrati?
- Ad.2: Hvorfor anser vi demokrati som den ideelle styreform?
- Ad.3: Hvad er Hal Koch og Alf Ross syn på demokratibegrebet?
- Ad.4: Demokrati i praksis – hvordan griber vi det an?

Afgræsning

I folkeskolen er der en særlig forpligtelse til at arbejde med demokratiet (UVM, 2018). Netop derfor har jeg i denne opgave valgt at fordybe mig i demokratibegrebet. Jeg vil gå i dybden med, hvad demokrati er, hvorfor man skal inddrage demokrati og endelig, hvordan det påvirker elever og undervisningen. Som kommende folkeskolelærer synes jeg, at det er vigtigt at reflektere ved, hvordan man bedst muligt kan opfylde folkeskolelovens formålsparagraf om åndsfrihed, ligeværd og demokrati i skolens dagligliv. Jeg ser derfor denne opgave som værende et grundlag for fremtidig inddragelse og forståelse for demokratiske arbejdsprocesser.

I opgaven vil jeg sammenligne Hal Koch og Alf Ross opfattelser af demokratiet med henblik på, at begge opfattelser kan integreres i den demokratiske opdragelse i folkeskolen. Deres standpunkter opstod som følge af 2.verdenskrig, men hentes stadig frem i den danske diskussion af, hvad demokrati er og er derfor relevante for refleksionen af, hvordan man kan forberede elever til at agere som velfungerende borgere i et demokratisk samfund. Ligeledes vil jeg også inddrage dr.pæd. Ove Korsgaard.

Analyse

Hvad er demokrati?

Demokrati, folkestyre, folkevælde, eller folkeligt selvstyre. De to bestanddele i denne definition, folk og *styre*, er gennem tiderne blevet fortolket meget forskelligt (Andersen, 2016). Ved demokrati forstås almindeligvis en styreform kendetegnet ved folkesuverænit. Det vil sige, at statsmagten tilkommer hele folket i et land. Når man bliver spurgt, hvor demokratiet stammer fra, vil de fleste pege på det oldgræske Athen og andre græske bystater. Dette er sådan set korrekt, selvom det oldgræske demokrati adskiller sig betragteligt fra de moderne vestlige demokratier (Andersen, 2016). Der findes forskellige former for demokrati. I Danmark lever vi i et såkaldt retssamfund. Det vil sige, at alle har lige rettigheder i forhold til lovene og alle skal rette sig efter de love som folketingsret har nedsat (Skaaning, 2017). Styreformen kaldes et repræsentativt demokrati, hvor vælgernes indflydelse består i valget af repræsentanter, hvilket betyder, at den danske befolkning stiller tillid til, at de valgte repræsentanter varetager deres interesser (ibid.). Et direkte demokrati er et andet eksempel på et demokrati end det repræsentative (Andersen, 2016).

Hvorfor anser vi demokrati som den ideelle styreform?

I dag er det repræsentative demokrati den mest udbredte styreform på verdensplan (Thorsøe, 2017). Langt de fleste forbinder demokrati med noget positivt. Det blev tydeligt illustreret i en verdensomspændende undersøgelse, som forskere gennemførte i 58 lande i perioden 2010-2014 (Skaaning, 2017). På spørgsmålet om, hvorvidt det er godt at have et demokratisk politisk system, svarede et klart flertal på mellem 74-97% i alle landene, at det er meget eller ganske godt (ibid.). Det er dog ikke alle, der anser demokratiet som værende positivt. Ifølge den græske filosof Aristoteles (384-322 f.v.t), er demokrati ikke den bedste styreform, fordi demokratiet giver ”*demagoger og uromagere mulighed for at gennemtvinge egne planer ved at påvirke borger gennem retorisk forførende taler*” (Aristoteles, 1997). Ligeså påpeger Aristoteles, at demokrati kan udvikle sig til et tyranni eller diktatur. For Aristoteles er der en klar kvalitativ forskel mellem de bedste beslutninger og beslutningerne, der hviler på blot konsensus eller flertallet (ibid.). Det er for Aristoteles et argument for at fravælge demokrati som den foretrukne styreform. Allerede her dukker et motiv op, som også senere hen bliver brugt imod demokrati, nemlig at eksperter bedre end den menige borger kan vurdere, hvad det almene og fælles bedste er (ibid.). Faktisk var der ingen demokratiske lande i perioden mellem Romerrigetets erobring af de græske bystater i 146 f.v.t. og frihedsrevolutionerne i USA og Frankrig i henholdsvis 1776 og 1789 (Thorsøe, 2017). Demokrati blev i det hele taget opfattet som en mindreværdig og uhensigtsmæssig styreform. Selv efter omvæltningerne i USA og Frankrig var kritikerne i overtal (Skaaning, 2017). Da man begyndte at diskutere udkastet til en grundlov herhjemme i 1848, sagde filosofen Søren Kierkegaard: ”*Folkestyre er den mest åndløse form for tyranni*” (Thorsøe, 2017). Han var en del af eliten og mente, at det var bedre, at én stærk mand, kongen, stod i front og tog beslutninger, end at samtlige borgere skulle have indflydelse. Det var en udbredt holdning i de velstillede dele af befolkningerne dengang (ibid.). Det var først med de vestlige demokratiers sejre i de to verdenskrige mod Tyskland og dets alliancepartnere, at det positive syn på demokrati for alvor bredte sig. Da 2. verdenskrig sluttede, rejste der sig i Danmark en debat omhandlerende demokratiet

og indholdet af samme. Årsagen var, at demokratiet blev set som det eneste alternativ til den nazisme og fascisme, som netop var blevet besejret (Bejder, 2014). Den generelle holdning var, at demokrati som styreform var den eneste vej frem (ibid.). Derfra gik debatten blot på, hvad demokrati indebar eller burde indeholde. Senest fik demokratiets udbredelse for alvor vind i sejlene, da Den Kolde Krig sluttede (Skaaning, 2017). Herefter var man hurtigt enige om, at demokratiet skulle spredes til hele verden.

Der er mange måder at indrette en stat på. Man kan vælge et monarki, et tyranni, et despoti, et imperium eller et demokrati (Thorsøe, 2017). At foretrække demokrati som den bedste måde at sammensætte en stat og et samfund på er ét standpunkt. Af enhver styreform følger en mængde kendsgerninger. Et monarki er eksempelvis karakteriseret ved en suveræn regent, hvilket i øvrigt også kendetegner andre styreformer, såsom tyrannier, despotier og imperier (Andersen, 2016). Trodses regenten, trodses styreformens robusthed (ibid.). Af et demokrati følger en mængde kendsgerninger om alt fra magtens tredeling, det repræsentative parlament, en markeds- og/eller planøkonomi o. lign og der opstilles en mængde institutioner, der skal varetage, regulere og være med til at optimere den demokratiske grundstruktur, som man holdningsmæssigt er nået til enighed om (ibid.). Det er sikkert og vist, at verdens demokratier, hverken er fuldkomne eller løsningen på alle problemer, men fortalere for demokratiet vil dog altid mene, at beslutninger, der er blevet truffet på demokratisk vis, har en større legitimitet overfor ekspertbeslutninger og kan desuden udelukke, at individuelle interesser dominerer over for det fælles bedste. Helt grundlæggende vil jeg personligt slå på, at mener man, at hvert eneste menneske har en værdi (hvilket vi tror på i vesten), så har det enkelte menneske også ret til at blive hørt.

Hvad er Hal Koch og Alf Ross syn på demokratibegrebet?

I Danmark har der været tradition for at skelne mellem to demokratiske idealer. Den første er demokrati som styreform, den anden er demokrati som livsform. (Togeby, 2003). Ved demokrati som styreform anses en stat for at være demokratisk, når der i forfatningen er indskrevet en almindelig valgret, flertalsafstemninger, samt en beskrivelse af, hvordan fordelingen af magten mellem borgere, repræsentanter og bureaukrater er udformet (ibid.). Ved demokrati som livsform er det ikke nok at have almindelig valgret og flertalsafstemninger. Her kræves desuden, at der inden en afstemning har fundet en offentlig samtale sted, hvor forskellige meninger er blevet afprøvet overfor hinanden (ibid.). Idealerne og diskussionen om demokratiet i Danmark er ofte knyttet til to navne: Hal Koch & Alf Ross, der karikeret repræsenterer de to metoder (ibid.).

Teolog og historiker Hal Koch (1904-1963) har i sin bog "Hvad er demokrati?" (1945) et deltagelsesdemokratisk udgangspunkt. I bogen beskrives, hvordan han ser demokrati ikke bare som en styreform, men som en livsform (ibid.). Ifølge Hal Koch er demokrati ikke et fastsat og uforanderligt system: det er derimod noget, der ændrer sig. Det er en livsform og en tankegang. Demokratiet kommer nedefra. Det kommer fra personens privatliv, hvorefter det bevæger sig ud til noget nationalt og til sidst noget internationalt (ibid.). Kochs opfattelse er, at man ved demokrati taler sig til enighed ved at gennemdrøfte en sag, indtil der er opnået afklaring på alle punkter. Med andre ord skal man "tale sig til rette i stedet for at slås" (Koch,

1981:32). Hal Koch er klar over, at fuld enighed ikke altid er mulig, hvorfor han betragter afstemning som et middel til at vise, hvor langt, man er nået. At der derefter træffes en afgørelse, betyder imidlertid ikke, at sagen eller emnet ikke fortsat kan drøftes. Det ligger nemlig i selve demokratiets væsen, at ordet må være frit: "*Så længe ordet og kritikken er frie, vil der altid være grænser for, hvor fordærvet et styre man kan få. Knægtes derimod ytringsfriheden, er disse grænser skyllet bort*" (Koch, 1981:39). Den demokratiopfattelse, som Hal Koch gjorde sig til talsmand for, er en del af den filosofiske grundtanke, som betegnes som deliberativt demokrati, der anser samtalen/dialogen som kernepunktet (Togeby, 2003).

Juraprofessor Alf Ross (1899-1979) er repræsentant for en konkurrencedemokratisk opfattelse, idet han mener, at demokrati primært er et redskab til at vælge sine ledere og anser derfor demokratiet som en styreform. Dette kommer bl.a. til udtryk i følgende citat fra bogen "Hvorfor demokrati?" (1946): "*Folket behøver ledere. Tanken om den enkeltes selvstyre og ansvar bør forbindes med tanken om ledelse i tillid. Sideordnet med trangen til selvstændighed ligger hos mennesket trangen til tillidsfuld tiltro, til ledelse af dem, der er klogere og mere indsigtfulde end en selv*" (ibid.). Alf Ross lagde vægt på at analysere demokratiets form med henblik på at afklare, hvordan et demokrati bør indrettes for at kunne løse den grundlæggende opgave: fokus sættes derfor på de formelle regler og afstemningsmetoder (UVM, 2008). Det er relevant at nævne, at Alf Ross, med sin bog, ønskede at svare på Hal Kochs spørgsmål: "Hvad er demokrati?".

Alle har ret til at bestemme i et demokrati, men rettigheder forpligter. Koch og Ross var enige om, at demokrati stiller store krav til borgerne. Det kræver aktiv deltagelse af den enkelte, fordi alle borgere har et medansvar for, hvordan vores samfund skal se ud i fremtiden. Demokratiet vil ikke fungere, hvis borgerne ikke ved, hvordan demokratiet fungerer. Koch og Ross mente derfor, at alle borgere skal opdrages til demokrati (Togeby, 2003).

Diskussion og refleksion

I perioden - mandag den 22.10 til fredag den 26.10 – var jeg på x-skole, hvor jeg bl.a. underviste 8.D i samfundsfag. Som opgavens undersøgelsesspørgsmål afslører, ønskede jeg med arbejdet ude i felten at undersøge, hvilken rolle demokratiet spiller i folkeskolen, samt hvilken måde elever kan forberedes til at agere i et demokratisk samfund. Undersøgellesopgavens diskussion tager udgangspunkt i den undervisning, jeg udførte (bilag 1, 2, og 3), samt i et interview af 8.D's samfundsfaglærer (bilag 4). I diskussionen af demokratibegrebet i folkeskolen inddrages lektor Ove Korsgaard fra Danmarks Pædagogiske Universitet, primært fordi Korsgaard er anerkendt i diskussionen omhandlende opdragelse og uddannelse af kommende danske medborgere: "*Hvad kan folkeskolen gøre for at ruste danske skolebørn til at blive værdige arvtagere af demokratiet? – Uddan dem i og til medborgerskab*" (uvm, 2006a).

Demokrati i praksis: Hvordan griber man det an?

Skolen er et demokratisk mødested for piger og drenge med forskellige sociale og kulturelle baggrunde. Undervisningen i demokratiske værdier skal bidrage til, at eleverne udvikler sig til demokratiske medborgere, at de lærer at fungere i demokratiske sammenhænge og at de får viden om demokratiets indhold og form (UVM, 2006b). Den enkelte elev skal lære at forholde sig til fælles emner, at formulere sig og at udtrykke sin holdning (ibid.). Eleverne skal lære at argumentere for deres synspunkter – og ikke mindst at lytte til og respektere andres (ibid.). Derfor vil opdragelse til demokrati omfatte andet og mere end blot indføring i det formelle demokrati som et system med bestemte beslutningsprocedurer.

I start august 2018 tog jeg kontakt til x-skole for at indgå en aftale om et undervisningsforløb. Min anmodning blev godkendt og jeg blev sat i kontakt med samfundsfaglærer x-lærer. I perioden, vi aftalte, jeg skulle komme på skolen, havde x-lærer allerede planlagt et forløb omhandlende politik og partier i Danmark. For at skabe en sammenhæng mellem mit undervisningsforløb og x-lærers blev vi derfor enige om, at min undervisning skulle omhandle ideologier og dermed fungere som en introduktion til nutidens politik og samfundstendenser. I praksis skulle min undervisning dermed omhandle demokratiets norm med fokus på ideologiforståelse. Dette således, at klassens lærer, x-lærer, efterfølgende ville kunne undervise eleverne i demokratiets form, således at eleverne på sigt ville kunne deltage i demokratiets praksis. Hertil skal det påpeges, at i og med at jeg ikke skulle undervise specifikt i demokrati som styreform, blev mit fokus i stedet demokrati som livsform. Kigger man derfor på bilag 1 vil det fremgå, at jeg i tilrettelæggelse af min undervisning forsøgte at være opmærksom på at skabe sammenhæng mellem tre grundlæggende evner: evnen til selvbestemmelse, medbestemmelse og til solidaritet (bilag 1, afsnit 2). Endvidere skal det nævnes, at jeg alt i alt havde tre lektioner til rådighed, hvilket selvfølgelig begrænsede mine muligheder for reelt at afprøve undersøgelsesspørgsmålet. Ser man på bilag 3, vil det imidlertid fremgå, at jeg overordnet forsøgte at koncentrere mig om, at: *”den enkelte elev skulle lære at forholde sig til det overordnede emne (ideologier) og i den forbindelse lære at formulere sig- og udtrykke sin mening om emnet”*. Dette kom bl.a. til udtryk, da jeg bad eleverne lave gruppearbejde (bilag 3, lektion 2). Intentionen var, at eleverne, via arbejdet i ekspertgrupperne, skulle øve sig i at samarbejde og i at lytte til hinanden. De enkelte elever skulle samtidig opleve, at der også var fokus på dem som enkeltpersoner, fordi jeg også lavede en differentieret undervisning – altså var undervisningen henvendt specielt til hver enkelt elev. På den måde var hensigten, at hver enkelt elev skulle lære at finde balancen mellem sig selv og fællesskabet, hvilket er vigtigt at kunne i et demokrati. Det primære fokus i min undervisning var at øge elevernes ideologiforståelse (bilag 2). Eleverne havde til gengæld ikke bare emneundervisning. Af flere omgange diskuterede eleverne i grupper, samt i plenum, deres holdning til ideologier, hvormed jeg forsøgte at lægge op til at eleverne skulle at forholde sig kritisk til ideologierne (bilag 3, lektion 1 & 3). En kritisk holdning til samfundets værdigrundlag er meget vigtigt for demokratiet. Dansk skolekultur skal være præget af åben debatkultur og værdi-diskussioner frem for et entydigt fokus på færdigheder (uvm, 2018). Når skoleelever trodsigt spørger ”hvorfors det?”, er det i virkeligheden, fordi skolen tillader, at elever kan udfordre autoriteten og stille sådanne refleksive spørgsmål. Det gør nemlig eleverne i stand til at se verden i relativt komplekse problemstillinger fra flere vinkler. Den del

har Sofie fra 8.D på x-skole også helt styr på, hvilket kommer til udtryk, da jeg spørger klassen i plenum hvorfor de tror, jeg fokuserer på, at elevgruppen i 8.D skal lære at forholde sig kritisk og nuanceret til det, de præsenteres for: *"Det er vigtigt at lytte til flere stemmer, når man diskuterer noget – både her i klassen og derhjemme. Men også hvis der er en sag oppe i medierne. Man skal nogle gange stoppe op og overveje, om der måske er nogle ulemper ved det, som bliver sagt: måske er der en anden måde at gøre det på"* (bilag 3). Det er dog også et paradoks i demokratiet: borgerne skal på den ene side tilegne sig de demokratiske værdier, samtidig med at værdierne hele tiden er til debat. Men sådan skal det være. Kun på den måde får man diskuteret, om vi stadig har de værdier, der er bedst for samfundet og den diskussion har eleverne altså allerede i skolen. I undervisningstimen "Undersøg ideologierne" (bilag 3), opfordrede jeg, desårsag, eleverne til at komme frem til deres egne holdninger. Dette var endnu en måde at få eleverne til forholde sig kritisk til emnet. Samtidig forsøgte jeg at skabe plads til alle elevers holdning. Alle skulle høre og respekteres (bilag 3, lektion 1, 2 & 3).

Udgangspunktet for undervisningen i folkeskolen er formålsparagrafferne. Her finder man de forpligtelser, som skolerne skal leve op til. Gennem et interview, udført den 23.10, af x-lærer, der til daglig underviser 8.D, ønskede jeg at finde frem til, hvordan x-skole forsøger at leve op til forpligtelserne om at forberede eleverne til medansvar og rettigheder og pligter i et samfund med frihed og folkestyre. I interviewet slår x-lærer straks fast, at man på x-skole fokuserer på trivsel. Dette fordi: *"De klasser, hvor der er en vi-følelse og hvor der lyttes og arbejdes sammen, er også de klasser, hvor den enkelte kan hævde sin individuelle ytringsfrihed"* (bilag 4). Endvidere gør x-lærer meget ud af begrebet medborgerskab, der ifølge hende, handler om at give eleverne en forståelse for, hvordan de kan få indflydelse og hvordan de selv kan være med til at tackle uenighed i dagligdagen. På x-skole er det helt afgørende, at eleverne lærer at diskutere med andre, der ikke nødvendigvis har det samme syn på tingene: *"Vi er ikke ens alle sammen – og det er helt i orden. Det skal være i orden! Vi er forskellige og vi har forskellige holdninger, men vi skal respektere hinanden"*. Overordnet forsøger x-lærer at praktisere den demokratiske samtale som en integreret del af undervisningen: *"Jeg skal vejlede og undervise eleverne i demokratisk adfærd, så eleverne lærer at lytte til synspunkter, at finde deres egen mening og at respektere andres holdninger og tro"* (bilag 4). X-lærer fortæller endvidere, at x-skole har en antimobbepatrulje, hvor elevrepræsentanterne mægler mellem eleverne, uden at lærerne blander sig. Desuden sender x-skole også eleverne på kurser om godt arbejdsmiljø. Her møder eleverne elever fra andre skoler. Når eleverne så kommer tilbage til skolen, skal de på et fælles morgenmøde fortælle om, hvad de har lært. Som x-lærer siger: *"Det er én måde at lære elever om medborgerskab"* (bilag 4).

I diskussionen af demokratibegrebet i folkeskolen kan det være relevant at inddrage dr.pæd. Ove Korsgaard. I et interview udtaler Korsgaard, at demokratiet er *"blevet et bredt og diffust begreb, der bliver brugt om alt muligt"* og at han mener, at: *"demokratiopdragelsen i skolen for ensidigt handler om den måde, man er sammen på, hvordan man taler til hinanden og får en gruppe til at fungere"* (UVM, 2006a). Her er det relevant at drage reference til Hal Koch og Alf Ross, idet Korsgaard mener, at der er gået for meget "Hal Koch" i folkeskolens demokratipraksis. Fokus ligger på demokrati som livsform, hvor samtalen og dialogen er i højsædet. Dette var ligeså tilfældet med min undervisning, men ligeså på x-skole. X-lærer siger eksempelvis:

”Helt grundlæggende forsøger jeg i min undervisning med samfundsfag at undervise eleverne i demokratiet som metode, som Alf Ross jo anbefalede. Jeg giver dem indblik i, hvordan forskellige styreformer fungerer, ulemper, fordele osv. - men jeg har simpelthen ikke tid til f.eks. at rumme alt, som har haft indflydelse på demokratiets udvikling. Typisk ligger fokus på demokrati som livsform, som jo er Hal Kochs anbefaling” (bilag 4). I interviewet af Ove Korsgaard fremgår det, at han mener, at demokrati som livsform er en vigtig del af demokratidannelse, men at det også er væsentligt, at eleverne får en grundlæggende viden om demokratiet og dets værdier: at elever lærer at anskue demokrati som styreform (UVM, 2006a). Netop derfor er Ove Korsgaard fortaler for et specifikt skolefag, han kalder medborgerskab (UVM, 2006a).

Det ideelle ved demokratiske dannelse er, at demokrati læres gennem viden og erfaring - dvs. en kombination af Koch og Ross. I den sammenhæng skal det nævnes, at mit undervisningsforløb, i kombination med x-lærers efterfølgende undervisning, gerne skulle betyde, at eleverne både har arbejdet med demokrati som styreform og livsform. I min undervisning omhandlende min demokratiopdragelse primært måden, eleverne var sammen på, hvordan de talte til hinanden og fik en gruppe til at fungere: som en livsform. Principielt kan man sige, jeg også underviste eleverne i demokrati som styreform. Dette fordi vi i dagens Danmark lever i et repræsentativt demokrati. For at kunne forstå og deltage i et repræsentativt demokrati, må man som borger have kendskab til politik og de politiske ståsteder – og for at forstå disse, må man have kendskab til ideologier, hvormed jeg som Ross anbefaler, lagde vægt på at analysere demokratiets form.

Konklusion

Jeg var fra første dag bekendt med, at jeg ikke ville kunne vende tilbage med ét resultat på et stykke papir, man kan sætte to streger under og erklære, at de elever, jeg havde undervist, var blevet dannet og uddannet i de tre lektioner, de havde haft mig. Milepæl 4 (observationsperioden) er blot et kig ind i den professionelle praksis; et øjebliksbillede vi forsøger at hente vigtig information fra. Her må man, som studerende, erkende, at der er stor sandsynlighed for, at mange forhold er anderledes, når man står med klassen, stoffet og skolen hver dag.

Demokratibegrebet fylder meget i den danske folkeskole og med formålparagraffen er elevernes forberedelse til demokrati blevet en central del af skolens opgave. Der hersker forskellige opfattelser af, hvordan demokrati skal forstås og leves. Her er Alf Ross og Hal Koch fortalere for hver sin opfattelse af demokratibegrebet. Hal Kochs fokuserede på, at stridende parter gennem dialogen skulle kunne, i gensidig forståelse og respekt, afklare det sagsforhold, der var stridens kerne og "tale sig til rette". Alf Ross lagde vægt på at analysere demokratiets form med henblik på at afklare, hvordan et demokrati bør indrettes for at kunne løse den grundlæggende opgave: fokus sættes derfor på de formelle regler og afstemningsmetoder. Med arbejdet ude i felten ønskede jeg at undersøge, hvordan man som underviser, bedst muligt kan opfylde folkeskolelovens formålparagraf om åndsfrihed, ligeværd og demokrati i skolens dagligliv. Ligesom Ove Korsgaard mener jeg, at demokrati som livsform er en vigtig del af demokratidannelse, men at det også er væsentligt, at eleverne får

en grundlæggende viden om demokratiet og dets værdier. Det ideelle er at undervise elever om demokratiet i en kombination af Koch og Ross tilgang.

Skolen er en institution, der har til opgave at føre næste generationer frem til at overtage ansvaret for samfundets videre udvikling. Derfor skal læreren være kompetent. Demokratiet kan forstås på mange måder og er ikke entydig defineret. Som jeg har forstået det, både på læreruddannelsen og i arbejdet som lærer, er der tale om at skulle arbejde for et veldefineret normativt regelsæt, hvor der ikke er meget tvivl om, at værdierne, der skal fremelskes, er demokratisk dannelse, ligestilling, ytringsfrihed, folkestyre etc.

Bibliografi

- Andersen, Hans (2016). *Demokratiets udvikling*. På denstoredanske.dk, skrevet den 17.05.2016.
Link: http://denstoredanske.dk/Samfund,_jura_og_politik/Samfund/Moderne_demokrati_og_konstitutionelt_monarki/demokrati. Downloadet den 27.11.2018.
- Aristoteles (1997). *Statslærer*. I 2.udgave, s. 120-125 af 421. København: Gyldendal.
ISBN: 8700615072
- Bejder, Peter (2014). Det danske demokrati efter 1849. På danmarkshistorien.dk, Aarhus Universitet, skrevet den 15.09.2017. Link: <https://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/det-danske-demokrati-fra-1849-og-frem/>. Downloadet den 06.12.18
- Falkenberg, Helene (2000). Kategorial Dannelse. På pædagogik.systeme.dk.
Link: <https://paedagogik.systeme.dk/index.php?id=312>, Downloadet den 25.11.2018
- Folkeskoleloven (2018). *Bekendtgørelse af lov om folkeskolen*. På retsinformation.dk.
Link: <https://www.retsinformation.dk/Forms/r0710.aspx?id=196651>. Downloadet den 16.11.2018.
- Franziska, H. (2017). Kvalitative metoder, *Interviews og metodeovervejelser*. PowerPoint fra Center for mindretalspædagogik
- Kjær, Birgitte (1999). *Fagets historie, rammer og fagdidaktiske drøftelser*. I Kristendomsfaget i folkeskolen, Side 15-220. Kroghs Forlag A/S. Kolding.
- Demokrati (2015). Fagbeskrivelse for samfundsfag. På ucc.dk.
Link: https://ucc.dk/sites/default/files/laer Ruddannelsen_fagbeskrivelser_samfundsfag_demokrati.pdf. Downloadet den 26.11.2018.
- Undervisningsministeriet (2018). *Folkeskolens formål*. På uvm.dk.
Link: <https://uvm.dk/folkeskolen/folkeskolens-maal-love-og-regler/om-folkeskolen-og-folkeskolens-formaal/folkeskolens-formaal>. Downloadet den 22.11.2018.
- Undervisningsministeriet (2008). *Demokratikanon: Hal Koch og Alf Ross*. På uvm.dk.
Link: <http://static.uvm.dk/Publikationer/2008/demokratikanon/kap30.html>. Downloadet den 24.11.2018.
- Undervisningsministeriet (2006a). *Interview med lektor Ove Korsgaard: Demokratibegrebet skal følge med tiden*. I Undervisningsministeriets temahæfteserie, nr. 7, 2006. Link: http://static.uvm.dk/Publikationer/2006/demokrati/demokrati_lav.pdf. Downloadet den 18.11.2018.
- Undervisningsministeriet (2006b). *Demokrati og de grundlæggende demokratiske værdier*. I Undervisningsministeriets temahæfteserie, nr. 7, 2006. Link: http://static.uvm.dk/Publikationer/2006/demokrati/demokrati_lav.pdf. Downloadet den 19.11.2018.
- Skaaning, Svend-Erik (2017). *Derfor er demokrati bedre end andre styreformer*. På videnskab.dk, skrevet den 04.05.2017. Link: <https://videnskab.dk/kultur-samfund/derfor-er-demokrati-bedre-end-andre-styreformer>. Downloadet den 05.11.2018
- Thorsøe, Lise (2017). *Demokratiet – Fra åndløst tyranni til verdens bedste styreform*. På dr.dk/kultur, skrevet den 02.04.2017. Link: <https://www.dr.dk/nyheder/kultur/kulturklubber/demokratiet-fra-aandloest-tyranni-til-verdens-bedste-styreform>. Downloadet den 10.11.2018.
- Togeby, Lise, et al. (2003). *Kapital 1: En analyse af magt og demokrati i Danmark*. I Magt og demokrati i Danmark, side 11-22. Aarhus Universitetsforlag: Aarhus

Bilag

Bilag 1: Tilrettelæggelse

I perioden: mandag den 22.10 til fredag den 26.10 var jeg på x-skole, hvor jeg bl.a. underviste 22 8. klasses elever i samfundsfag. Nedenstående to afsnit udgør de refleksioner, jeg gjorde mig inden påbegyndt undervisningsforløb.

Afsnit 1: Norm, form og praksis

Et af samfundsfagets væsentligste studieobjekter er demokratiet og derfor anses det som værende nyttigt at kunne skelne mellem dets norm, form og praksis (Demokrati, 2015).

- Norm: Demokratiets normative side omfatter ideologier og holdninger og angiver, hvad grupper eller enkeltpersoner stræber efter at opnå.
- Form: Debatten om demokratiets form tager i Danmark ofte udgangspunkt i fortolkninger af Alf Ross og Hal Koch.
- Demokratiets praksis udgøres af de måder, hvorpå de demokratiske beslutningsprocesser, de demokratiske debatter og de formelle og uformelle indflydelsesmuligheder udfolder sig.

I den sammenhæng skal det nævnes, at mit undervisningsforløb i praksis omhandlede demokratiets norm med fokus på ideologiforståelse. Dette således, at klassens lærer, min kontaktlærer, x-lærer, netop efterfølgende ville kunne undervise eleverne i demokratiets form, således at eleverne på sigt ville kunne deltage i demokratiets praksis.

Afsnit 2: Dannelse i demokrati

Ud over at skolen skal undervise i demokratiet som det ser ud retligt og formelt, skal skolerne skabe rammer for, at elever lærer at praktisere demokrati i hverdagen. Netop dette vil være udgangspunktet for mit undervisningsforløb. Indholdet i min undervisning vil som sagt tage udgangspunkt i demokratiets normer, men indirekte vil jeg benytte metoder, således at eleverne bliver udrustet til at kunne medvirke i demokratiets praksis. Med udgangspunkt i Wolfgang Klafkis demokratiske dannelsessyn (Falkenberg, 2000) vil jeg forsøge at skabe sammenhæng mellem tre grundlæggende evner:

- Evnen til selvbestemmelse -
- Evnen til medbestemmelse -
- Evnen til solidaritet -

Bilag 2: Formål og planlægningsproces

I faget samfundsfag forventes det efter 8.- & 9. klasse:

Eleverne skal i faget samfundsfag opnå viden og færdigheder, så de kan tage reflekteret stilling til samfundet og dets udvikling. Eleverne skal opnå kompetencer til aktiv deltagelse i et demokratisk samfund (UVM, 2018)

Kompetenceområde: Politik

Kompetencemål: Eleven kan tage stilling til politiske problemstillinger lokalt, globalt og komme med forslag til handlinger

Færdigheds- og vidensmål: Ideologier

Fase 1:	Eleven kan identificere ideologisk indhold i politiske udsagn og beslutninger	Eleverne har viden om politiske ideologier og grundholdninger
---------	---	---

Formål og proces

Formålet med forløbet er, at eleverne skal tilegne sig en grundlæggende forståelse for de tre store politiske ideologier; konservatisme, liberalisme & socialisme. Eleverne skal arbejde både med de tre ideologier og med selve begrebet ideologi, samt med forståelse af ideologi som tanker om samfundsindretningen.

- Lektion 1: Forløbet igangsættes, ved at eleverne skal brainstorme over det perfekte samfund og forholde sig til, hvad der er modstridende ved det, de finder frem til. Her aktiveres for-forståelser om samfundsindretning og værdikonflikter. Dernæst holder jeg et foredrag/forelæsning omhandlende grundtræk i de tre ideologier.
- Lektion 2: Herefter skal eleverne i ekspertgrupper undersøge én af de klassiske politiske ideologier for derefter at formidle denne videre og lytte aktivt til andres formidlinger om ideologierne. De skal også koble politiske udsagn med de tilhørende ideologier.
- Lektion 3: Eleverne skal efterfølgende arbejde med at sammenligne og repetere ideologiernes grundtræk.

Problemstillinger

Forløbet tager udgangspunkt i følgende problemstillinger:

- Hvad er ideologi og hvordan handler ideologier om samfundets indretning?
- Hvad kendetegner hver af de tre store ideologier og hvad er de vigtigste forskelle?
- Hvordan afspejler ideologiernes grundholdninger forskellige forestillinger om det perfekte samfund?

Der arbejdes implicit med problemstillingerne på den måde, at forløbets tekster og opgaver løbende belyser disse.

Læringsmål

Hvad kan eleverne lige nu og hvad skal de gerne kunne efter forløbet? Følgende er mine bud på tegn på læring, som jeg vil forsøge at observere i undervisningen.

1. Eleven kan beskrive de klassiske politiske ideologier
 - a. Eleven beskriver hovedtræk ved de klassiske politiske ideologier.
 - b. Eleven formidler én af de klassiske politiske ideologier og lytter aktivt ved fremlæggelsen af de andre.
 - c. Eleven sammenligner de klassiske politiske ideologier.
2. Eleverne kan genkende ideologiske grundholdninger
 - a. Eleven placerer ideologierne rigtigt på skalaer med de ideologiske grundholdninger.
 - b. Eleven forklarer, hvordan ideologierne skal placeres på skalaer med de ideologiske grundholdninger.
 - c. Eleven vurderer egen holdning i forhold til skalaer med de ideologiske grundholdninger og perspektiverer i forhold til ideologierne.
3. Eleverne kan koble politiske udsagn til de klassiske politiske ideologier
 - a. Eleven kobler udsagn og værdier til de klassiske politiske ideologier.
 - b. Eleven forklarer, hvordan og hvorfor udsagn og værdier kan kobles til de politiske ideologier.
 - c. Eleven vurderer, hvordan ideologiske grundtræk kan ses i politik i dag og beskriver eksempler derpå.

Figur 1.1.: Elevernes lektier hjemme

Eleverne har alle adgang til Clio-Online

Forløb	Problemstillinger	Tekster
De politiske ideologier	<p>Hvad er en ideologi og hvordan handler ideologier om samfundets indretning?</p> <p>Hvad kendetegner hver af de tre store ideologier og hvad er de vigtigste forskelle?</p> <p>Hvordan afspejler ideologiernes grundholdninger forskellige forestillinger om det perfekte samfund?</p>	<p>Fagtekst: Hvad er en ideologi? - Læses til lektion 1 https://www.clioonline.dk/samfundsfaget/emner/politik/de-politiske-ideologier/hvad-er-ideologi/?unit_plan=a660b248-7fa2-4631-4d6b-651c7a1ca8a3&active_element=a1e69ac7-1106-2015-121a-65d6e09745a6&show_unit_plan=1&is_preview=1</p> <p>Fagtekst: Konservatisme – Læses til lektion 2 https://www.clioonline.dk/samfundsfaget/emner/politik/de-politiske-ideologier/konservatisme/</p> <p>Fagtekst: Liberalisme – Læses til lektion 2 https://www.clioonline.dk/samfundsfaget/emner/politik/de-politiske-ideologier/liberalisme/</p> <p>Fagtekst: Socialisme – Læses til lektion 2 https://www.clioonline.dk/samfundsfaget/emner/politik/de-politiske-ideologier/socialisme/</p>

Figur 1.2: Noter om ideologierne

	Konservatisme	Liberalisme	Socialisme
Hvad er ideologiens grundtanker?			
Hvad mener ideologien om lighed?			
Hvad mener ideologien om staten?			

Figur 1.3: Quizbold om ideologierne

Spørgsmål	Svar
Hvad kendetegner socialismens menneskesyn?	Mennesket skal løfte i folk. Igennem fællesskab er vi stærke.
Hvad kendetegner liberalismens menneskesyn?	Mennesket er stærk og fornuftigt og kan derfor klare sig selv.
Hvad kendetegner konservatismens menneskesyn?	Mennesket er egoistisk, grådigt og svagt. Derfor har det brug for en myndighed til at lede
Hvilken størrelse er staten i et socialistisk samfund?	Staten er stor og ejer produktionsmidlerne.
Hvilken størrelse er staten i et liberalistisk samfund?	Staten er lille. Den vigtigste opgave er at beskytte borgernes frihedsrettigheder.
Hvilken rolle har staten over for de svage i et konservativt samfund?	Den konservative stat tager sig af de svageste i samfundet.
Hvilken ideologi ønsker at skabe mest lighed i samfundet?	Socialisme/kommunisme.
Hvordan vil liberalismen sørge for, at alle har lige muligheder?	Alle skal fødes lige med samme rettigheder.
Nævn en af opfinderne af liberalismen?	John Locke, Thomas Hobbes, Adam Smith.
Nævn en af opfinderne af socialismen?	Karl Marx, Friedrich Engels.
Nævn en af opfinderne af konservatismen?	Edmund Burke.
Hvordan adskiller socialdemokratisme sig fra klassisk socialisme?	Socialdemokraterne ville ændre samfundet igennem demokratiske reformationer, ikke revolution.
Hvilke partier i Folketinget har sit politiske fundament i sig liberalismen?	Venstre, Liberal Alliance.
Hvilke partier i Folketinget har sit politiske fundament i konservatismen?	Det Konservative Folkeparti.
Hvilke partier i Folketinget har sit politiske fundament i socialismen?	Socialistisk Folkeparti, Enhedslisten, Socialdemokraterne.
Hvilken ideologi ønsker størst omfordeling af ressourcerne i samfundet?	Socialisme.
Hvilken ideologi ønsker mindst omfordeling af ressourcerne i samfundet?	Liberalisme, konservatisme.
Hvad betyder ”liber”, som ordet liberalisme udspringer fra?	Fri/frisindet
Hvad betyder ”conservare”, som ordet konservatisme udspringer fra?	Bevare
Hvad betyder ”socius”, som ordet socialisme udspringer fra?	Fælle/kammerat/forbundsfælle

Bilag 3: Undervisningsforløb i ideologier

Målsætning: *Den enkelte elev skal lære at forholde sig til det overordnede emne (ideologier) og i den forbindelse lære at formulere sig- og udtrykke sin mening om emnet.*

Lektion 1:	<p>Opstart: Hvad er en ideologi</p> <ul style="list-style-type: none"> Brainstorm: Hvad kendetegner det perfekte samfund? I hvilken retning skal samfundet udvikle sig? <p>Eleverne har læst tekst omhandlende ideologier – se bilag 2 figur 1.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> Jeg afholder et foredrag omhandlende: 1) ismerne, ideologi som kompas, ideologier i dag og ideologi og politik og 2) Konservatisme, liberalisme og socialisme
Lektion 2:	<p>Undersøg ideologierne</p> <p>Eleverne har læst tekster omhandlende ideologier – se bilag 2 figur 1.1.</p> <ul style="list-style-type: none"> I ekspertgrupper undersøger eleverne, hvad hhv. liberalisme, konservatisme og socialisme er. De udfylder skema (se bilag 2 figur 1.2.), således at det bliver tydeliggjort, hvad ideologiens grundtanker er, f.eks. om lighed og staten. Bagefter fortæller eleverne i plenum om den ideologi, gruppen har undersøgt. Eleverne skal notere de andre gruppers pointer i deres udleverede figur 1.2. Ekspertgrupperne bliver tildelt nogle udsagn og skal ud fra det sammensætte udsagnene med ideologierne. Dette samme gør de med slogans. Vi diskuterer det i plenum. Vi taler også om, hvordan ideologiske grundtræk kan ses i politik i dag. Jeg og eleverne kommer med eksempler på politik, der er præget meget af liberalistiske eller socialistiske holdninger.
Lektion 3:	<p>Evaluering: Ideologier i brug</p> <ul style="list-style-type: none"> Ideologi i skolegården – omhandlende holdninger: Jeg tegner tre lange streger med kridt. Stregerne er skalaer, hvor der skal stå følgende i enderne: 1) Stor eller lille omfordeling, 2) Stor eller lille magt til staten og 3) Høj eller lav skat. Herefter tegner jeg en stor cirkel, som alle kan stå i. Herefter beder jeg eleverne om at trække en seddel, hvor der står en af ideologierne. De må ikke afsløre, hvilken ideologi de har trukket. Når jeg siger til, stiller eleverne sig i cirklen og placerer sig på skalaen for omfordeling. Eleverne skal vurdere, om deres ideologi går ind for stor eller lille omfordeling af samfundets ressourcer og placerer sig ud fra det. Herefter laver vi en håndsoprækning, så de forskellige ideologier kommer til syne. I plenum taler vi om, hvorfor eleverne har placeret sig, som de har. Vi fortsætter øvelsen et par gange ved at trække nye sedler, hvor de stiller sig op på en af de andre skalaer. Afslutningsvis gør vi det efter eleverne personlige holdninger. Quizbold om ideologierne – se bilag 2 figur 1.3. Vi spiller stikbold med følgende regelændring: Hver gang en spiller rammes af bolden, skal kasteren besvare et spørgsmål, der læses op af læreren. Svarer kasteren korrekt, er den ramte spiller død. Svarer kasteren forkert, er den ramte spiller ikke død. Vi spiller spillet indtil der ikke er flere spørgsmål, eller indtil der er en vinder.

¹I ekspertgrupper bliver eleverne eksperter i et emne eller en problemstilling, som eleverne skal videreformidle til de andre i klassen. Arbejdsformen er god, når et emne har forskellige sider og indeholder mange forskellige spørgsmål, men tiden er knap!

²Her forventes eleverne at bruge de noter, de har taget fra mit foredrag, samt den viden de har tilegnet sig fra lektielæsning hjemme.

Bemærk ift. lektion 2

I alle fire lektioner forsøger jeg at øve elevernes kritiske sans ift. emnet, der præsenteres med forløbet. I lektion 2 starter jeg timen ved at spørge klassen om, hvorfor de tror, jeg fokuserer på, at elevgruppen skal lære at forholde sig kritisk og nuanceret til det, de præsenteres for?

Hertil svarer elev Sofie: *”Det er vigtigt at lytte til flere stemmer, når man diskuterer noget – både her i klassen og derhjemme. Men også hvis der er en sag oppe i medierne. Man skal nogle gange stoppe op og overveje, om der måske er nogle ulemper ved det, som bliver sagt: måske er der en anden måde at gøre det på”.*

Bilag 4: Interviewguide

Som opgavens undersøgelsesspørgsmål afslører, ønsker jeg med arbejdet ude i felten at undersøge, hvilken rolle demokratiet spiller i folkeskolen, samt hvilken måde elever kan forberedes til at agere i et demokratisk samfund. Udgangspunktet for undervisningen i folkeskolen er formålsparagrafferne. Her finder man klart og tydeligt den forpligtelse, som skolerne skal leve op til. Gennem nedenstående interview ønskede jeg at finde frem til, hvordan x-skole forsøger at leve op til forpligtelserne om at forberede eleverne til medansvar og rettigheder og pligter i et samfund med frihed og folkestyre. Interviewet er udført hhv. den 23.10 af x-lærer, der underviser 8.D til daglig. Interviewtypen er et personinterview, da jeg ønsker at fokusere på den enkelte lærers holdninger, oplevelser og narrative fortælling (Franziska, 2017). Interviewet er blevet optaget og efterfølgende transskriberet.

Emma: Alle skoleelever skal vide, hvordan samfundet fungerer og hænger sammen. Det er nødvendigt for at vide, hvordan man kan få indflydelse i vores samfund. Hvordan griber I det an på x-skole?

X-lærer: Først og fremmest fokuserer vi på x-skole på trivsel. De klasser, hvor der er en vi-følelse og hvor der lyttes og arbejdes sammen, er også de klasser, hvor den enkelte kan hævde sin individuelle ytringsfrihed. Det er min erfaring. Det vil sige, at fokus på den enkelte og på fællesskabet ikke er to forhold, der udelukker hinanden, men tværtimod er forhold, som styrker hinanden.

Emma: Du bruger her begrebet ”individuel ytringsfrihed” – hvordan praktiserer I det?

X-lærer: Jamen for os er det vigtigt, at eleverne lærer at tale selv. Det gør de for eksempel på vores bestyrelsesmøder. Vi fokuserer på at inddrage eleverne og give dem indflydelse. Vi har også en antimobbepatrulje, hvor elevrepræsentanterne mægler mellem eleverne, uden at lærerne blander sig. Vi sender også eleverne på kurser om godt arbejdsmiljø. Her møder de elever fra andre skoler. Når eleverne så kommer tilbage til skolen, skal de på vores fælles morgenmøder fortælle om, hvad de har lært. Det er én måde at lære elever om medborgerskab.

Emma: Kan du gå lidt i dybden med begrebet medborgerskab?

X-lærer: Ja, selvfølgelig. Medborgerskab handler om at give eleverne en forståelse for, hvordan de kan få indflydelse og hvordan de selv kan være med til at tackle uenighed i dagligdagen. For os her på x-skole er det helt afgørende, at eleverne lærer at diskutere med andre, der ikke nødvendigvis har det samme syn på tingene. Vi er ikke ens alle sammen – og det er helt i orden. Det skal være i orden! Vi er forskellige og vi har forskellige holdninger, men vi skal respektere hinanden.

Emma: I fokuserer altså på at lytte til eleverne. Kan det ikke være en udfordring?

X-lærer: Jo det er en udfordring. Men lige præcis derfor er det vigtigt, at vi tager det op. Vi skal jo tale med eleverne og ikke isolere dem. Derfor er det også vigtigt, at eleverne møder andre elever og lærer dem at kende. Grundlæggende handler det om, at vi skal give elever mulighed for at undersøge noget, der er fremmed for dem selv. Vi skal vise børnene mangfoldighed og vi skal tale med dem om, hvorfor vi hver især vælger at leve vores liv, som vi gør. Der er jo forskel på, hvordan vi ser ud, men det er kun det første indtryk. Det er også de forskelle, der ligger i, at man vokser op på landet eller i byen. Det er interessant, når de vores elever fra x-skole, møder elever fra f.eks. København. Eleverne er bare enormt nysgerrige på hinanden. Eleverne fra København har f.eks. aldrig set en bar mark før, ligesom vores elever fra x-skole bliver stressede over den travle trafik i Københavns gader. De her skoleudvekslinger er på mange måder grænseoverskridende for flere af børnene.

Emma: I pirrer simpelthen elevernes nysgerrighed?

X-lærer: Ja, for det er netop mødet med det, der er anderledes, nysgerrigheden i det, som er kernen i det at lære sig selv og andre at kende. Eleverne har brug for, at vi dyrker forskelligheden. Ikke for at de skal ændre sig, men for at de skal forstå forskelle. Betingelsen, for at man kan forstå andres grundholdninger, er, at man kender sine egne. Det er sådan vi på x-skole vælger at bidrage til at udvikle de unges interesse for og evne til aktiv medvirken i et demokratisk samfund og bidrage til deres personlige udvikling.

Emma: Når vi taler om demokratisk dannelse i Danmark, fokuserer vi tit og ofte på teoretikerne Hal Koch og Alf Ross. Hvem af de to tænkeres filosofiske overbevisninger følger x-skole?

X-lærer: Helt grundlæggende forsøger jeg i min undervisning med samfundsfag at undervise eleverne i demokratiet som metode, som Alf Ross jo anbefalede. Jeg giver dem indblik i, hvordan forskellige styreformer fungerer, ulemper, fordele osv. - men jeg har simpelthen ikke tid til at f.eks. rumme alt, som har haft indflydelse på demokratiets udvikling. Typisk ligger fokus på demokrati som livsform.